

Woordenboek Twents-Nederlands

ISBN 978 90 71610 70 7

Dialexicon Twents: 28 maart 2011
Vormgeving: Gerhard van Dragt, Enschede
Zetwerk woordenlijsten: Eric Lutters, Denekamp
Drukwerk: Wöhrmann PS, Zutphen

De Oare útjouwerij (De Andere uitgeverij)
Het Sander 36, 7522 AM Enschede, 053-4359229, www.oare.nl

© 2011 Goaitsen van der Vliet, Enschede
Gegevens uit dit boek mogen worden overgenomen met bronvermelding.

Dialexicon Twents

WOORDEN BOEK TWENTS NEDERLANDS

De Oare útjouwerij
Enschede 2011

Inhoud

Achteraf 5
Hoofd- en bijzaken 7
Gebruiksaanwijzingen 9

Van A tot Z 15
Woordeinden 815

Spelling 817
Twee stukjes grammatica 823

Afkortingen
Woord(groep)soorten 828
Bronnen 829
Personen 834
Talen 837
Overige 838

Achteraf

Een boek bestaat pas echt op papier. Een digitaal woordenboek kan nog zo veel handigheden bieden om van alles te kunnen vinden en te laten zien, veel mensen voelen toch graag wat ze in handen hebben. Aan die wens meen ik nu met twee gedrukte vertaalwoordenboeken ruimschoots te voldoen. De 320 pagina's van mijn in 2009 verschenen *Riemweurdkesbook* wogen al meer dan een pond, zodat voor het gewichtige boek dat u nu in handen heeft een schatting van een kilo wel aan de voorzichtige kant zal zijn.

Natuurlijk is dat anno 2011 niet de reden voor een papieren uitgave van het Dialexicon Twents, dat eigenlijk nooit anders was bedoeld dan digitaal te zijn. Met alle mogelijke toeters en bellen om uit de vastgelegde taal te kunnen halen wat er in zit. Een boek met echte bladzijden kun je op twee manieren lezen: van voren naar achteren en van achteren naar voren, tot je jezelf tegenkomt in de marge van de beperkte mogelijkheden. Een traditioneel woordenboek heeft namelijk maar één ingang: die van het keurig geordende trefwoord. Ben je daar eenmaal aangeland, dan houdt alles op en mag je terug naar af. Ik bedoel maar: zoals ik ook nooit het *Riemweurdkesbook* helemaal heb doorgespit, zal ik de exemplaren van mijn *Woordenboek Twents-Nederlands* en *Nederlands-Twents* in de boekenkast ongelezen de rust gunnen die ze verdienen, en verder gaan op oude voet. Gewoon digitaal.

Waarom dan toch die twee papieren uittreksels van de inhoud van het Dialexicon Twents? Ergens heb ik nog de illusie dat ik een aardig aantal streektaal liefhebbers er een plezier mee doe. Negentien jaar geleden, toen ik mijn eerste schreden zette op het voor mij als Fries nogal moeilijk begaanbare Twentse streektaalpad, had ik er zelf vast heel veel aan gehad. Inmiddels kan ik een flink deel van de inhoud wel dromen en sla ik te pas en te onpas mensen met lang vergeten woorden en gedateerde boerenwijsheden om de oren.

Een ander punt is, dat met deze woordenboeken enkele eerder niet of moeilijk toegankelijke woordenverzamelingen in druk verschijnen, met de onlangs teruggevonden *Denekamper woordschat* van Willem Dingeldein (1894-1953) met meer dan tienduizend bronvermeldingen in het deel Twents-Nederlands als hoofdmoot. Andere namen in dit verband zijn Bezoen, Ribbert, Veldman en Huzink met vooroorlogs idioom uit resp. Enschede, Tilligte, Oldenzaal en Hengelo. En *last but not least* de alleroudste Twentse woordenlijst van de lang vergeten streektaalpionier Johannes Behrns (1803-1883).

De derde reden is, dat het Dialexicon Twents best wel eens gezien mag worden. De eerste MS-DOS-versie verscheen al in 1998. Het heeft daarna jarenlang, buiten een kleine kring van enthousiaste gebruikers en medewerkers om, een tamelijk onzichtbaar bestaan geleid. Door mijn on-Twentse

afkomst en houding, mijn iets afwijkende spelling en mijn gebrek aan handelsgeest, wilde het lange tijd maar niet doordringen in andere streektaalkringen. Nu kan niemand er nog omheen.

Als ik dit schrijf is het 21 maart 2011, het begin van een nieuwe lente. Over tot de orde van de dag. Wat is nou eigenlijk dat Dialexicon Twents? Voor het verduidelijken van de digitale versie grijp ik terug naar de teksten die ik jaren geleden schreef en die nog steeds deel uitmaken van de programmatuur en de website. Ik geef ze hieronder bijna letterlijk weer.

Verantwoording 2003

“Deze Windows-versie van het Dialexicon Twents is het resultaat van een ontwikkeling van meer dan tien jaar. In 1992 had ik voor mijn uitgave van Wilminks *Heftan tattat!* de behoefte aan een bruikbaar Twents woordenboek, maar kwam al snel tot de ontdekking dat dat er niet was. Bijna als vanzelfsprekend begon ik met het aanleggen van een Twents-Nederlandse woordenlijst en het bedenken van programmatuur om die automatisch om te zetten naar een Nederlands-Twentse lijst. Ondertussen kwam ik erachter dat er verder bijna niemand op een nieuw Twents woordenboek zat te wachten, en zeker niet van de hand van een *boetnmaarsn* als ik. Toch ging ik er gestaag mee door. Het was natuurlijk gekkenwerk, maar ik vond het leuk om te doen, en het Twents is tenslotte niet minder mooi of interessant dan andere talen.”

“Dit digitale woordenboek is dus de voorlopige uitkomst van een wat uit de hand gelopen liefhebberij. Bij het bijeenbrengen van de woorden en de uitdrukkingen ging ik vooral in het begin niet erg systematisch te werk. Ik voegde toe wat ik tegenkwam in de publicaties die ik uitkoos of wat ik min of meer toevallig las of hoorde. De meeste aandacht ging uit naar het grondige *Klank- en vormleer van het dialect der Gemeente Enschede* van dr. H.L. Bezoen en het fantastische *Mans Kopbaarg* van G.B. Vloedveld, met meer dan vijfduizend bronvermeldingen elk.”

“Alle Twentse woorden worden weergegeven met dezelfde spellingregels. Deze Standaard Schriefwieze, die gebaseerd is op *Twents, hoo schrief wie dat?* (1982) van de Kreenk vuur de Twentse Sproak, hanteerde ik vanaf het begin. Toen de Kreenk in 1997 met een andere spelling op de proppen kwam, had ik al bijna tienduizend lemma's ingevoerd. Ik zag in die onvoldoende doordachte nieuwe regelgeving waaraan ik zelf niet had bijgedragen, geen aanleiding alles om te gaan zetten. Gebruikers van het Dialexicon Twents kunnen dat zelf heel goed, als ze willen, omdat het toegepaste systeem wel consequent is. En zo groot zijn de verschillen nu ook weer niet.”

“Tot slot stel ik graag vast, dat het in het Dialexicon Twents niet gaat om het propageren van spellingregels, maar om

Achteraf

de prachtige taal die ermee is vastgelegd en toegankelijk gemaakt. Ik hoop dat deze eerste en de toekomstige versies voor veel belangstellenden een bron van kennis en creativiteit zullen zijn.”

Datering

De eerste Windows-versie van het Dialexicon Twents verscheen met bovenstaande verantwoording officieel op 17 september, de verjaardag van mijn moeder Hendrikje Lussing (1917-2002). Geboren te Oldeberkoop in de Friese Stellingwerven, was zij van huis uit wat de Friezen een *krûmprater* (kromprater) noemen. Ik zelf werd Friestalig opgevoed, maar kreeg van mijn grootouders van moederskant veel mee van het Stellingwerfs, net als Twents een Nedersaksisch dialect. Het Twents heeft me daardoor nooit als vreemde taal in de oren geklonken. Misschien is dat wel het antwoord op de vraag die mij zo vaak is gesteld.

Aanvulling 2007

“Het Dialexicon Twents kwam tot stand gedurende een lange periode. In het begin had ik niet de doelstellingen en de taalkennis die ik tien jaar later had. Dat is hier en daar nog te merken aan woorden en uitdrukkingen die toen werden ingevoerd en nog steeds niet zijn verbeterd. De eerste jaren probeerde ik naast het maken van een vertaalwoordenboek tot een soort standaard Twents te komen. Bijvoorbeeld: woorden die in geschreven bronnen met de oorspronkelijke klinker *i-j* (de korte *eej*) waren gespeld, kregen in plaats daarvan een leesbaarder *iej*. De lettercombinatie *ear* werd *eer* en *oar* werd *oor* waar het Nederlands resp. ‘eer’ en ‘oor’ heeft. Enzovoort. Pas toen de bronvermeldingen een rol gingen spelen bij het aangeven van plaatselijke verschillen, ben ik begonnen met in ieder geval de klinkers zo veel mogelijk in overeenstemming met de bedoelingen in de bronteksten te brengen.

Het is wel altijd de vraag welke klank een auteur precies heeft bedoeld. Sommigen spellen bijvoorbeeld *ear* of *oar* waar ze niet een *èè*- of *òò*-klank bedoelen, maar een tweeklank *ee-a* of *oo-a* die ook gewoon met *eer* of *oor* kan worden aangegeven. En wat bedoelde Anthonie Ballot met *gruun* en *betuun*, dat ook toen elders meestal *greun* en *beteun* was, in een tijd waar de *uu* ook voor een lange *oe*-klank werd gebruikt?

Ik wil maar zeggen: gebruik het Dialexicon Twents met enig gezond verstand en neem niets klakkeloos over. Het is een handig doorgeefluik, maar ik heb de wijsheid niet in pacht.”

Anno nu

Deze boekversie van het Dialexicon Twents verscheen op 14 april, de verjaardag van mijn vader Hendrik van der

Vliet (1916-2002). Het ligt voor de hand dat hij het was die heeft bepaald, dat ik iets met boeken heb. Hij schreef er zelf een paar: *Burgum, wâld- en wetterdoarp* over de geschiedenis van de plaats van mijn jeugd, en *De strijdbijl van Wijnjeterp*, over de vuistbijlvondst van zijn vader in 1939 die de menselijke geschiedenis van de lage landen in één klap met tienduizenden jaren vervoegde. Ik gaf het uit, na weken van intensieve samenwerking en groeiend wederzijds respect. Als uitgever heb ik ondertussen meer dan zestig titels op mijn naam staan, van *Asterix* tot *Zunlech*.

Aan het Dialexicon Twents hebben door de jaren heen veel mensen bijgedragen, in het bijzonder degenen die mij aanspoorden er ondanks alle tegenwind mee door te gaan. Een woord van dank aan hen is hier wel op zijn plaats. In dit verband noem ik twee Twentse taalvrienden graag bij naam.

In de eerste plaats is dat de Friese Tukker Frank Löwik (1956-2009) die mij een eind op weg hielp met zijn ruime kennis van de Twentse taal- en letterkunde en zijn enthousiasme, o.a. als medeoprichter van het *blad in t plat* De Nije Tied (1994) en als medevertaler van *Asterix den Galliër* (1997). Zijn afwezigheid is een groot gemis.

Dan Gerrit Klaassen, die me sinds zijn toetreding tot de redactie van De Nije Tied altijd met raad en daad terzijde heeft gestaan bij mijn Twentse bezigheden. Een vuriger pleitbezorger voor het Dialexicon Twents en de daarin gebruikte spelling ken ik niet.

Dan dank ik de tientallen aangevers die mij welwillend voorzagen van Twentse woorden en uitdrukkingen uit hun herinnering of uit de kringen waarin ze verkeerden. Koploper is Gerrit Dannenberg met zo’n zeshonderd vermeldingen, gevolgd door Gerrit Klaassen, Hans van den Bos, Herman Finkers, Sytze Steinvooite, Jan Gerard, Arie Bloemendaal, Arie de Haan en, op een gedeelde negende en tiende plaats, Theo Kamphuis en Gerrit Kraa met ieder 43 vermeldingen.

Tot slot dank ik de twee mensen die onmisbaar waren bij het drukklaar maken van de boeken voor de keiharde deadline: vormgever Gerhard van Dragt met wie ik al bijna 25 jaar samenwerk, die altijd snapt wat ik wil en net zo precies kan zijn als ik, en Eric Lutters wiens computers avonden stonden te stampen om de tien miljoen lettertekens van de woordenlijsten om te zetten naar anderhalf duizend mooi opgemaakte bladzijden.

Wat een monnikenwerk, zo’n woordenboek maken, heb ik al horen zeggen. Ik noem het dan toch liever een heidens karwei. Maar eerder nog: een leuke verslaving. *En dat is t.*

Goaitsen van der Vliet

Hoofd- en bijzaken

Twents

Hét Twents bestaat niet, en heeft nooit bestaan. Dat wil zeggen, er is geen goed gedefiniëerde standaardtaal die je Twents zou kunnen noemen en die in de hele regio een voorbeeldfunctie vervult zoals het Standaardfries in Friesland. Welbeschouwd zijn er evenveel dialectvarianten als sprekers. Onder Twents wordt hier voor het gemak dan ook verstaan: alle varianten van de oude, vaak als Nedersaksisch aangeduide volkstaal, die in Twente worden of werden gesproken.

Behalve geografische, zijn er ook taalkundige grenzen gesteld aan de bronteksten, aan de hand van het al dan niet voorkomen van idioom dat als typisch Twents wordt ervaren. Zoals:

- Het onderscheid tussen mannelijke, vrouwelijke en onzijdige zelfstandige naamwoorden en de bijbehorende lidwoorden en vervoegingen van bijvoeglijke naamwoorden: *nen mooin keerl, ne jonge deern* en *n klean keend*.
- De verkleiningsuitgang -ke(n) in plaats van -ie (Salland) of -je(n).
- Deumlautvorming bij meervouden en verkleiningen van veel zelfstandige naamwoorden (*nen hood, twee heu, n klean heudken*).
- De meervoudsvervoeging van werkwoorden op -t (*wief blieft*).
- De afwijkende korte klinker van veel werkwoorden in de derde persoon enkelvoud (*hee blif* naast *ik blief* of *blieve*).
- Een oe-klank waar het Nederlands een ui heeft, zoals in *boetn* en *oet*, in plaats van het vanuit Salland en de Achterhoek oprukkende *buutn* en *uut*.

Deze begrenzing sluit niet alleen streektaalen buiten Twente uit, maar ook het steeds algemener wordende stadsplat, een sterk met Twentse klanken, woorden en uitdrukkingen gekleurd Nederlands, ook wel regiolect genoemd.

Gangbaarheid

In dit woordenboek wordt, afgezien van een enkele precisering als archaïsme, geen onderscheid gemaakt tussen meer en minder gangbare woorden en uitdrukkingen. Veel uit oude bronnen overgenomen idioom wordt in de dagelijkse praktijk niet meer gebezigd, maar kan wel helpen bij het lezen van oude teksten of het schrijven van poëzie. Het is niet de bedoeling hiermee het hergebruik van verouderde woorden en uitdrukkingen te propagieren. Het is aan de gebruiker om te bepalen wat er met de geboden informatie wordt gedaan.

Regionale varianten

Als er meerdere regionale varianten van een Twents woord zijn, dan is daaruit voor de lijst Twents-Nederlands een hoofdvorm gekozen waar de overige woordvormen naar verwijzen. In de lijst Nederlands-Twents is dit bij de vertalingen de eerste van de regionale varianten. Dit kan de meest gebruikte zijn, of wat jaren geleden toevallig als

eerste werd ingevoerd. Pas later werd de keuze voor een hoofdvorm systematischer gedaan.

Het is dus niet zo dat er consequent uit alle bestaande varianten een standaardvorm is aangewezen. In een aantal gevallen is hiertoe wel eens een poging gedaan, bijvoorbeeld:

- *brood* i.p.v. *broad* (Noordoost Twente), *rood* i.p.v. *road* etc.
- *iej* i.p.v. *i-j* of *ie*
- *alleen* i.p.v. *allean*, etc.
- *dreenkn* i.p.v. *drinkn*, *drienkn* en *driinkn*, etc.
- *weark* i.p.v. *waark* (Almelo), *wark* (Haaksbergen), *waaik* (Vriezenveen) of *woark* (Rijssen), etc.
- *deus* i.p.v. *deuze* (oudere vorm)

Standaardvormen

In de beginjaren van de totstandkoming van het Dialecticon Twents werd een aantal regionale varianten ten onrechte een standaardvorm gegeven. Zo werd bijvoorbeeld de (voor het oude Twents) zo typische *i-j*-klank (korte *eej*) vervangen door de spellingstandaard *iej*, vooral in wordeinden, en -*ear*- door -*eer*-. Pas later, na het invoeren van de regiovermeldingen, werd meer aandacht geschonken aan het voorkomen en het weergeven van plaatselijke klankverschillen. Die fonologisch gezien onjuiste standaardweergaves zijn in later jaren zo veel mogelijk vervangen. Het kan echter niet worden uitgesloten dat hier en daar een Twents woord een iets andere uitspraak suggereert dan het oorspronkelijke bronwoord aangaf.

De hoofdvorm kan ook een combinatie van verschillende woordvormen zijn. In dat geval is er sprake van één of meer optionele letters aan het wordeinde. Zo is *kas.t.e* een hoofdvorm met uitspraakvarianten *kas*, *kast* en *kaste*.

Ontbrekende varianten

Van de meeste woorden worden niet alle lokale varianten gegeven, simpelweg omdat de ontbrekende vormen niet ergens werden aangetroffen en ingevoerd. In die gevallen moet de gebruiker het gevonden woord zelf maar aanpassen aan de gewenste regionale uitspraak. Dit betreft bijvoorbeeld woorden op -*iej.e*, -*i-j.e* of -*ei* (Denekamp), woorden met *oo* of *oa* (Noordoost Twente), woorden met *aa* of *oa* (Rijssen) en vrouwelijke woorden zonder of met uitgangse (Haaksbergen).

Andere Twentse woordenboeken

Veel Rijssense woordvormen ontbreken, omdat de woordenboeken van K.D. Schönfeld Wichers maar zeer ten dele zijn verwerkt. Met name zijn *Woordenboek Nederlands Twents* met minstens twintigduizend ingangen kan daarom voor vertalers een welkome aanvulling zijn op het Dialecticon Twents. Een probleem daarbij is wel de goed doordachte maar eigenzinnige en niet altijd even logisch lijkende spelling van de samensteller. Voor het omspellen van diens klinkers naar de hier gebruikte Standaard

Hoofd- en bijzaken

Schriefwieze (zie spellingbijlage) gelden de volgende regels: *â* wordt *è* of *e*, *ae* wordt *ea*, *aej* wordt *eai*, *ò* wordt *o*, *òo* wordt *oa*, *ue* wordt *eu*, *ù* wordt *ö* en *üe* wordt *öa*.

Andere boeken die maar voor een deel werden gebruikt en gegevens bevatten die niet in het Dialexicon Twents werden opgenomen, zijn o.a. *Taal van Haaksbergen* van Dinant Dijkhuis, de twee delen van *Wat (nog) niet in Dijkhuis staat* van A.L. Hottenhuis, *Twentse Woorden en Gezegden* van J.W.M. Gigengack en niet te vergeten de woordenboeken *Geesters-Nederlands* en *Nederlands-Geesters* van J.A. Kottink.

Uit het later tot *Twents Woordenboek* omgedoopte *Twents in woord en gebruik* van G.J.H. Dijkhuis is relatief weinig overgenomen, omdat voor het Dialexicon Twents zo veel mogelijk is uitgegaan van (deels dezelfde) originele bronnen. Er is dan ook een flinke overlap tussen beide. *n Dikn Diekhoe*s bevat daarnaast nog veel gegevens uit andere, niet voor het Dialexicon Twents gebruikte bronnen.

Het vinden van uitdrukkingen

Uitdrukkingen komen in de lijst Twents-Nederlands meestal maar één keer voor. Een uitdrukking staat dan achter het trefwoord dat als het belangrijkste binnen de uitdrukking kan worden aangeduid. Hiervoor zijn moeilijke waterdichte, algemene richtlijnen te geven. Per geval is bekeken welk woord als ingang moest worden gekozen. In veel gevallen speelde hierbij ook de vertaling een rol. De voorkeur ging vaak uit naar het woord dat in de uitdrukking een specifieke betekenis heeft. Wie dus een bepaalde uitdrukking niet vindt onder het ene woord, kan het dus nog eens bij een ander onderdeel van de uitdrukking proberen. Een paar voorbeelden:

- *hee is zien grösei nog nich kwiet* staat achter *grösei* (het meest opvallende woord)
- *nen bungel an de been kriegn* staat achter *bungel* (idem)
- *zo zacht als ziede* staat achter *zacht* (dat waar het om gaat)
- *ene ampart wat zegn* staat achter *ampart* (vanwege de specifieke betekenis)
- *van t ber op stroo komn* staat achter de hoofdvorm *ber.re* (het eerste zelfstandig naamwoord)

Uitdrukkingen achter het volledige werkwoord

Als het belangrijkste onderdeel van een uitdrukking een vervoeging van een werkwoord is, dan is de uitdrukking meestal te vinden achter het volledige werkwoord.

Bijvoorbeeld:

- *wat knip oe* staat achter *kniepn*, het werkwoord waar *knip* naar verwijst
- *hoo he'j t* staat achter *hebn*, het werkwoord waar de samentrekking *he'j* naar verwijst

Uitdrukkingen achter het enkelvoud

Als het belangrijkste onderdeel van een uitdrukking een meervoud of een verkleining van een zelfstandig

naamwoord is, dan is de uitdrukking meestal te vinden achter het enkelvoud. Bijvoorbeeld:

- *de pöale trekn* staat achter *poal*, het enkelvoud waar *pöale* naar verwijst
- *goan as n lämmerstertken* staat achter *lämmerstert*

Uitdrukkingen achter de hoofdvorm

Uitdrukkingen waarin een trefwoord met meerdere regionale varianten voorkomt, staan in het algemeen achter de hoofdvorm en niet achter de daarvan afwijkende woordvorm uit de uitdrukking in de geraadpleegde bron. Dit om te voorkomen dat uitdrukkingen gemist worden achter de hoofdvorm en meerdere malen kunnen voorkomen met iets verschillend geschreven en uitgesproken onderdelen. In dergelijke gevallen is de afwijkende woordvorm meestal ook opgenomen als trefwoord met dezelfde bronvermelding als de uitdrukking. Om meerdere voorkomende woordvormen binnen een uitdrukking weer te geven wordt gebruik gemaakt van het verticale of-streepje.

Woordgeslacht

Er zijn naast de vele typisch Twentse woorden, ook woorden uit de Nederlandse taal opgenomen die in de spreektaal worden gebruikt, bijv. omdat er geen Twents equivalent voor is. In dat geval is het woordgeslacht van belang voor de lidwoordkeuze en eventuele vervoegingen van bijvoeglijke naamwoorden.

Verkleinwoorden

Hoewel de eind-n in de meeste gevallen wordt genasaleerd of helemaal niet uitgesproken, eindigen alle opgenomen Twentse verkleinwoorden standaard op *-ken* of *-jen*.

Fouten

Dit woordenboek bevat onmiskenbaar nog vele fouten.

Die kunnen voortkomen uit:

- onjuist woordgebruik door de auteur van de brontekst,
- onjuiste vertaling door de auteur van de brontekst,
- een ontoereikend, inconsequent of onduidelijk spellingsysteem van de auteur van de brontekst,
- schrijffouten van de auteur in de brontekst,
- zet- of drukfouten in de brontekst,
- onjuiste interpretatie van een brontekst door de aangever,
- fouten bij het invoeren van de gegevens, en
- programmatuurfouten bij de automatische omzetting van de bronwoordenlijst naar de boeken Twents-Nederlands en Nederlands-Twents.

Woordenboekgebruikers die onjuistheden tegenkomen, worden vriendelijk verzocht deze te melden bij de auteur.

Lichtpuntje

Tegenover alle voornoemde onvolkomenheden staat dat dit woordenboek een enorme hoeveelheid goede, verantwoorde, toepasbare, interessante en leuke informatie bevat.

Gebruiksaanwijzingen

Dit woordenboek bevat ruim vijftigduizend alfabetisch gerangschikte Twentse trefwoorden met bijbehorende gegevens. Daarvan zijn er zo'n dertigduizend uniek. De overige zijn regionale varianten, vervoegingen van werkwoorden en verbuigingen van naamwoorden met een doorverwijzing naar een aanverwant trefwoord.

Een lemma in grote lijnen

Alle gegevens bij een trefwoord zijn gegroepeerd in een lemma met een vaste indeling. Niet alle onderdelen hoeven voor te komen, maar hun volgorde ligt vast:

- eerst een Twents trefwoord (vet gedrukt)
- dan de bijbehorende woordsoortgegevens (cursief)
- dan een aantal toevoegingen (tussen accolades)
- dan een isgelijktken
- dan één of meer (vet) genummerde betekenisgroepen
- en tot slot met een pijltje een verwijzing naar een ander trefwoord

Schematisch, een lemma met twee betekenisgroepen:

trefwoord woordsoortgegevens {toevoegingen}
= 1. betekenisgroep1 2. betekenisgroep2 →
aangewezen trefwoord

Meestal komen betekenisgroepen én een verwijzing naar een ander trefwoord niet samen voor in hetzelfde lemma.

Betekenisgroepen

Een betekenisgroep bevat alle gegevens die horen bij een bepaalde uitleg van het trefwoord. Zo kan het werkwoord *luudn* twee verschillende betekenissen hebben: luiden (van een klok als handeling) en klinken (een geluid maken).

De volgorde binnen een betekenisgroep ligt vast:

- eerst een aantal betekenisbronnen (tussen accolades, alleen bij meerdere betekenisgroepen en dan nog vaak niet aanwezig)
- dan een aantal Nederlandse trefwoordvertalingen met ongeveer dezelfde betekenis
- en tot slot een aantal Twentse woordgroepen (zinsdelen en uitdrukkingen, vet) waar het trefwoord op de een of andere wijze deel van uitmaakt, met per woordgroep achtereenvolgens de bijbehorende gegevens:
- de woordgroepsoort (cursief)
- dan een aantal toevoegingen (tussen accolades)
- dan een isgelijktken
- en tot slot een aantal Ned. woordgroepvertalingen.

Vertalingen en woordgroepen worden gescheiden door puntkomma's.

Schematisch, een betekenisgroep met twee woordgroepen:

{betekenisbronnen} trefwoordvertalingen;
woordgroep1 woordgroepsoort1 {toevoegingen1}
= woordgroepvertalingen1; **woordgroep2**
woordgroepsoort2 {toevoegingen2} =
woordgroepvertalingen2

Verwijzingen

Een verwijzing naar een ander trefwoord staat altijd aan het eind van het lemma.

Als anders niet duidelijk genoeg is welk trefwoord wordt bedoeld, wordt daarvan ook de bijbehorende woordsoort (cursief) en/of een precisering (tussen haakjes) vermeld. Schematisch:

→ **andertrefwoord** woordsoort (precisering)

De meeste verwijzingen betreffen regionale varianten, werkwoordsvormen en meervouden van zelfstandige naamwoorden die naar de hoofdvorm verwijzen.

Twee veel voorkomende lemma-indelingen

Vaak heeft een lemma maar één betekenisgroep met één woordgroep zonder doorverwijzing. Schematisch:

trefwoord woordsoortgegevens {toevoegingen} =
woordvertalingen; **woordgroep** woordgroepsoort
{toevoegingen} = woordgroepvertalingen

Daarnaast zijn er de veel voorkomende lemma's met een verwijzing naar een ander trefwoord zonder betekenisgroepen. Schematisch:

trefwoord woordsoortgegevens {toevoegingen} →
andertrefwoord woordsoort (precisering)

In het navolgende worden alle hiervoor genoemde lemmaonderdelen verder uitgewerkt en beschreven.

Trefwoorden

Een Twents trefwoord kan behalve letters ook punten, een apostrof en koppeltekens bevatten.

- Punten komen voor in afkortingen en in woorden waarvan één of meer eindletters niet worden gehoord of geschreven, afhankelijk van het zinsverband of de taalachtergrond van de spreker.

Zo kan *kas.t.e* worden uitgesproken en geschreven als *kas*, *kast* en *kaste*.

Een trefwoord met weglatingspunten is in de alfabetische lijst altijd te vinden na hetzelfde woord zonder punten.

- De apostrof (') geldt als vervangingsteken van 'ingeslikte' letters in samentrekkingen.
- Een koppelteken aan het begin van een woord betekent dat het een achtervoegsel is, zoals *-heid*. Aan het eind van een woord geeft het een voorvoegsel aan, zoals *ge-*.

Staat een koppelteken tussen een i en een j, dan is dat de klinker i-j (korte eej-klank).

Een koppelteken kan zoals gebruikelijk ook woorddelen scheiden ten behoeve van de leesbaarheid en de uitspraak, zoals in *heanig-an* (behoedzaam als bijwoord).

Woordsoortgegevens

Achter ieder trefwoord volgen de woordsoortgegevens (cursief). Deze beginnen altijd met een afkorting bestaande uit:

- een hoofdwortafkorting van twee letters
- dan meestal nog een punt en een letter voor de subsoort
- en dan in bepaalde gevallen nog een precisering.

Achter de woordsoortafkorting kunnen, afhankelijk van de woordsoort, nog aanvullingen komen.

Woordsoortafkortingen

Alle mogelijke hoofd- en subsoortafkortingen met hun verklaringen staan in een bijlage achterin dit boek. De meeste hoofdwortsoorten en de meeste combinaties met een subsoort komen overeen met de woordsoorten die gebruikelijk zijn voor de Nederlandse taal. Aanvullingen hierop zijn *ak* (afkorting), *gw* (geen woordsoort), *kn* (klanknabootsing), *st* (samentrekking), *ur* (uitroep) en *vv* (voorvoegsel).

Woordsoortprecisering

Als de precisering een letter is, betreft dit een woord-geslacht: *m* voor mannelijk, *v* voor vrouwelijk en *n* voor meervoud. Zo kan bij een eigenaam van een land de woordsoort *en.l* gepreciseerd worden met een *m* of een *v* als het woord niet onzijdig, maar mannelijk of vrouwelijk is, met woordsoortafkortingen resp. *en.lm* en *en.lv*.

Op vergelijkbare wijze wordt met *vn.am* achter het trefwoord *dizn* een 'mannelijk verbogen' aanwijzend voornaamwoord aangeduid.

Bijzondere gevallen zijn de woordsoorten *ak* (afkorting) en *st* (samentrekking) die gevolgd worden door de volledige woordvorm.

Zes persoonsvormen

Bij vervoegingen van werkwoorden in de tegenwoordige en in de verleden tijd geeft de precisering met cijfers de bijbehorende klasse(n) van persoonlijke voornaamwoorden aan. Daarbij staat een 1 voor *ik* (eerste persoon enkelvoud), een 2 voor *doe* (jij of u, tweede persoon enkelvoud), een 3 voor *hee* (hij, derde persoon enkelvoud), een 4 voor *wiej* (wij, eerste persoon meervoud), een 5 voor *iej* (jij, u of jullie, oorspr. tweede persoon meervoud) en een 6 voor *zee* (zij, derde persoon meervoud).

Een minteken voor zo'n persoonsvormcijfer duidt op inversie (omgekeerde woordvolgorde), zoals in woordsoort *ww.t-45* bij *bliev uit bliev wiej* (blijven we) en *bliev iej* (blijf je).

Vervoegingen en verbuigingen

Achter een woordsoortafkorting kunnen (door komma's gescheiden) vervoegingen of verbuigingen van het trefwoord staan. Regionale varianten worden daarin gescheiden door een verticaal of-streepje.

- Een volledig werkwoord kan worden gevolgd door verleden deelwoord, verleden tijd (derde persoon enkelvoud) en tegenwoordige tijd (idem). Bijvoorbeeld *ww.s doan | doon, deu | döa, döt* bij het werkwoord *doon*

(doen). Dit betekent dus dat *hee t doan* of *doon hef*, dat *hee t doomaals deu* of *döa* en dat *hee t noe döt*. Het voorvoegsel *e-* van het verleden deelwoord dat in grote delen van Twente gebruikelijk is, wordt niet weergegeven.

- Een enkelvoudig zelfstandig naamwoord kan worden gevolgd door meervoud en verkleinwoord. Bijvoorbeeld *zn.o huze | huuz | huus, huusken* achter het trefwoord *hoes* (huis). Het is dan dus *twee huze, huuz* of *huus, en n klean huusken*.
- Een bijvoeglijk naamwoord kan worden gevolgd door vergrotende en overtreffende trap en de vrouwelijk en mannelijk verbogen vorm. Bijvoorbeeld *bb better, bes.t, goo | gode, goodn* achter het trefwoord *good* (goed). Het is dan dus *t geet better* en *bes* of *best, ne goo* of *gode vrouw* en *nen goodn keerl*.

Vervangingstekens in vervoegingen en verbuigingen

- In vervoegingen en verbuigingen wordt ter vervanging van het trefwoord een slangetje gebruikt, zoals in *bb ~er, ~st, ~e, ~en* achter het trefwoord *trurig* (treurig).
- Het koppelteken wordt gebruikt om het eerste gemeenschappelijke deel van het trefwoord te vervangen. Bijvoorbeeld *zn.o -hukke* achter het trefwoord *hoonderhok* dat moet worden gelezen als onzijdig zelfst. naamwoord, meervoud *hoonderhukke*.

Trefwoordtoevoegingen tussen accolades

Achter de cursieve woordsoortgegevens kunnen (tussen accolades) een aantal toevoegingen staan.

Achtereenvolgens:

- uitspraak
- klemtoonlettergreep
- bronnen
- waarnemingen
- notities
- mogelijke taalverbanden.

Uitspraak

Als er onduidelijkheid kan zijn over de uitspraak van een Twents woord, wordt deze op min of meer fonologische wijze weergegeven achter een ongeveer gelijkteken. Dit betreft o.a. gevallen van niet of nauwelijks hoorbare medeklinkers, toonloze klinkers, lange ie-klanken en een van het Nederlands afwijkende uitspraak van de *o*. Bijvoorbeeld *≈strieen* bij *striedn* (strijden, schrijden) tegenover het korte *≈kiekn* bij *kiekn* (kijken), en *≈hók* bij *hok* tegenover *≈kóp* bij *kop*.

Voor de weergave van de uitspraak wordt het gewone alfabet gebruikt, de punt, een paar extra diacritische tekens en de sjwa (e op z'n kop). Het is niet mogelijk daarmee alle bedoelde klanken nauwkeurig weer te geven, mochten die al bekend zijn. Er is voor het Dialecticon Twents veel van schriftelijke bronnen uitgegaan, en de maker van dit woordenboek was daarbij i.h.a. niet bekend met de exacte uitspraak van de betreffende auteurs, en zeker niet van die van een eeuw geleden. Zo is bijvoorbeeld de weergave van de uitspraak *f* of *v*, *s* of *z* en *v* of *n* niet erg betrouwbaar.

Uit praktische overwegingen wordt dus slechts een benadering van de ware uitspraak gegeven. Onderzoekers die het naadje van de kous willen weten, kunnen dan ook het beste te rade gaan bij de originele bronnen en de beschikbare vakliteratuur, of hun oor te luisteren leggen waar het nog kan.

Uitspraakweergaveregels

Niet te verwarren met de gewone spellingregels van de Standaard Schriefwize (zie spellingbijlage).

- Een sjwa (ə) staat voor een toonloze e, zoals in ≈vədan bij *verdan* (verder).
- Een koppelteken (-) wordt gebruikt waar de verdeling in lettergrepen niet meteen duidelijk is. Bijvoorbeeld ≈bueg-ieezər bij *buugiezər* (buigtang) en ≈dun-eg bij *duneg* (slaap).
- Verlengde klinkers in open lettergrepen worden, om misverstanden te voorkomen, dubbel aangegeven, zoals in ≈waatər bij water.
- Een enkele klinker wordt altijd kort uitgesproken. Dit wordt in voorkomende gevallen verduidelijkt met een dubbele medeklinker. Bijv. ≈zwattər bij *zwarter*.
- De letter y geeft de uitspraak van de i-j weer, dus van een klinker als in 'pit' gevolgd door een j, zoals in ≈vənyəs voor *vanni-jəs*.
- De combinatie ii staat voor de lange klinker als in Ned. 'peer', dus voor een verlengde i als in 'pit'. Zo ≈pii.r voor *peer* en ≈wiit voor *weerd*.
- De combinatie iia staat voor de lange klinker als in Ned. 'peer', maar dan als duidelijke tweeklank, zoals in ≈liiazn voor de Markelose uitspraak van *leazn* (lezen).
- De combinatie óó staat voor de lange klinker als in 'poort'.
- Een punt voor een n betekent dat deze n meestal niet of nauwelijks (genasaleerd) wordt uitgesproken, zoals in ≈blèètka.n bij *bleadken* (blaadje) en ≈bee.nn bij *beens* (ben jij).
- Een punt voor een r betekent dat deze r meestal niet of nauwelijks wordt uitgesproken. Bijv. ≈pii.rn voor *peern* (peren).
- De letter q staat voor de harde Engelse of Franse g, zoals in ≈zeqng bij *zegn* (zeggen).
- Een dubbele m of n aan het eind van een woorddeel wordt langer uitgesproken dan een enkele, zoals in ≈draamm bij *draavn* (draven) en ≈braann bij *braandn* (branden).
- De letter j wordt overal gebruikt waar een j-klank hoorbaar is, zoals in woorden gespeld met *ei* (≈ej), in ≈krèèjn bij *kraain* (kraaien) en in ≈flöjtn bij *fluitn* (fluiten).
- Een enkele of een dubbele w na een klinker staat voor de w-klank aan het einde van Ned. 'nieuw', zoals in ≈krèèwəln en ≈krewwəln bij *kraaveln* en *krevveln* (krioelen).
- Een hoofdletter R staat voor een duidelijk uitgesproken, rollende r, waar die uitspraak niet vanzelfsprekend is, zoals in ≈platjabaaRfs.

Klemtoonlettergreep

Als er onduidelijkheid kan zijn over de plaats van de klemtoon in een Twents woord, wordt in de toevoegingen de meest beklemtoonde lettergreep weergegeven achter een uitroepteken. Dit betreft met name gevallen waarin de klemtoon afwijkt van die in het Nederlands of een andere verwante taal. Bijvoorbeeld (verkort weergegeven):

onzelig bb {lon Ned:onzelig} = groezelig

benet zn.v {lnet Fra:bonnet} = kop (hoofd)

Bronvermeldingen

Trefwoordtoevoegingen kunnen meerdere bronvermeldingen bevatten in de vorm van afkortingen (broncodes), in chronologische volgorde van ontstaan of publicatie. In ieder van deze bronnen is het trefwoord gevonden of beschreven.

Een broncode bestaat meestal uit drie letters, en anders uit twee letters en een cijfer. Iedere hoofdletter vertegenwoordigt het begin van een woord uit de titel, een daaropvolgende kleine letter een andere letter uit datzelfde woord. Zo is de boektitel *Mans Kapbaarg* afgekort als MKb en *Klank- en Vormleer van het Dialect der Gemeente Enschede* als KVE.

De broncode van een uitgave met meerdere auteurs (zoals een tijdschrift) kan na een dubbele punt gevolgd worden door een code voor de persoon die het trefwoord gebruikte in de gespecificeerde bron. DNT:FL betekent bijvoorbeeld dat het trefwoord door Frank Löwik gebruikt is in het *blad in t plat* De Nije Tied.

Alle mogelijke broncodes worden uitgebreid verklaard in een bijlage achterin dit boek.

Een bronvermelding betekent nooit, dat het trefwoord letterlijk is overgenomen. De spelling is zo nodig aangepast aan de Standaard Schriefwize (zie spellingbijlage). De uitspraak blijft daarbij vanzelfsprekend onveranderd.

Naast de Twentse bronnen worden verschillende bronnen uit andere delen van het Nedersaksisch taalgebied geciteerd, zoals het *Dumbar-handschrift* (1778) en enkele plaatselijke idiotica. Die geven vaak informatie over de betekenis, de herkomst of het gebruik van bepaalde woorden of uitdrukkingen die ook in Twente voorkomen of -kwamen.

Bronvermeldingen staan achter elkaar in chronologische volgorde (oudste bronnen voorop). Ze worden hier niet, zoals in de digitale versie van het *Dialexicon Twents*, ter herkenning voorafgegaan door een punt. Verwarring met regiovermeldingen is niet mogelijk, omdat die alleen voorkomen in het deel Nederlands-Twents. Door vorm en hoofdlettergebruik van de broncode is verwarring met andere soorten toevoegingen uitgesloten.

Persoonlijke waarnemingen

Een persoonlijke waarneming is te herkennen aan de dubbele punt aan het begin. Dan volgt een persoonscode, en in het algemeen na een punt een tweede persoonscode of een betrouwbaarheidscijfer.

Gebruiksaanwijzingen

In het eerste geval gaat het achtereenvolgens om de waarnemer c.q. aangever en om de bron, de geciteerde spreker. Zo betekent :GvdV.HvdV dat de maker van dit woordenboek iets heeft opgetekend uit de mond van Henk van der Veen uit Glanerbrug. In familieverband kan de geciteerde persoon met een enkele letter zijn aangegeven en staat d voor dochter, m voor moeder, o voor opa of oma, v voor vader en z voor zoon.

Bij vermelding van een betrouwbaarheidscijfer is de eventuele aangever weggelaten, en staat de persoonscode voor degene die als bron fungeerde. Het cijfer zegt iets over de vorm en de waarde van de waarneming: 1 eigen bedenkfel, 2 logische afleiding, 3 van horen zeggen, 4 van oudsher mee bekend, 5 in eigen kring ontstaan, 6 in notitie of handschrift, en 7 op geluidsopname. Zo betekent :GK.1 achter het trefwoord *kaanttekst* dat Gerrit Klaassen dit woord zelf heeft bedacht voor zijn columns.

Persoonscodes hebben geen vaste lengte. Vaak zijn het alleen de initialen, maar ook kleine letters uit de achternaam komen voor om personen met dezelfde initialen te kunnen onderscheiden. Ook voor de aanduiding van tussenvoegsels als 'van der' zijn kleine letters gebruikt. Alle mogelijke persoonscodes worden verklaard in een bijlage achterin dit boek, zo mogelijk met vermelding van geboorteplaats en -jaar.

Notities

In ongeveer 6% van alle lemma's staan notities, om diverse redenen. Vaak geven ze extra taalkundige informatie of suggesties, maar ze worden ook gebruikt om onduidelijkheden bij de interpretatie van bronteksten aan te geven of eventueel nog te onderzoeken zaken vast te leggen.

Een notitie is cursief gedrukt en wordt meestal voorafgegaan door de maker ervan in de vorm van een persoonscode, een dubbele punt en een spatie. In andere gevallen, als de notitie een citaat uit een schriftelijke bron betreft, wordt de broncode vermeld, voorafgegaan door een punt. Dit om het onderscheid met een persoonscode aan te geven. Zo is .WNT: *Ontstaan uit 'ean-winter-vul'* achter het trefwoord *eantervul* een citaat uit het grote Woordenboek der Nederlandsche Taal.

Taalverbanden en etymologie

Een woord in een andere taal dat mogelijk verband houdt met het Twentse trefwoord, wordt weergegeven achter de desbetreffende taalcode en een dubbele punt. Achter dit 'vreemde' woord volgt na een isgelijktken een Nederlandse vertaling als deze afwijkt van de vertaling van het Twentse trefwoord.

Verbanden met andere talen worden bij voorkeur gelegd als het trefwoord geen vergelijkbare huidige Nederlandse vorm heeft.

Vermelding van een vergelijkbaar woord in een andere taal wil meestal niet zeggen dat de Twentse vorm ervan is afgeleid, maar dat er waarschijnlijk een gemeenschappelijke oorsprong is.

Enkele verkorte voorbeelden:

allo ur {Fra:allons} = kom op

schoer zn.o {Eng:shower} = bui (onweers-)

boarg zn.m {Fri:baarch=varken} = varken (gecastreerd)

Taalcodes bestaan altijd uit drie letters. Meestal zijn dat de eerste drie, zoals hierboven van Frans, Engels en Fries. Een hoofdletter op de tweede en/of derde positie van de taalcode duidt op een samenstelling, zoals HDu (Hoogduits), ZwD (Zwitserduits) en MHD (Middel-Hoogduits). Alle mogelijke taalcodes worden verklaard in een bijlage achterin dit boek.

Trefwoordvertalingen

Woordvertalingen beginnen altijd na een door spaties omgeven isgelijktken (=). Alleen als er meerdere betekenisgroepen zijn, volgt eerst nog een vetgedrukt cijfer en misschien tussen accolades nog een aantal betekenisbronnen (meer hierover verderop). Meerdere vertalingen worden gescheiden door puntkomma's. Trefwoordvertalingen zijn meestal één op één, maar kunnen ook, net als de meeste woordgroepvertalingen, uit meerdere Nederlandse woorden bestaan.

Vraagteken als vertaling

Een vraagteken in plaats van een (eerste) vertaling betekent dat er bij de uitgave van dit boek nog geen goede vertaling voorhanden was.

Een vraagteken in plaats van een tweede vertaling betekent dat de voorafgaande, eerste vertaling onzeker of niet compleet is.

Gebruikers die in zo'n geval de juiste vertaling kennen, worden verzocht deze door te geven aan de auteur voor opname in het digitale Dialecticon Twents en een eventuele volgende druk van dit boek.

Precisering van vertaling tussen haakjes

Aan het eind van een vertaling kan tussen haakjes nog een korte toelichting staan. Dit is een precisering van de gegeven vertaling. De vertaling van bijvoorbeeld *kookn* is *koek (als ding)* terwijl de vertaling van *kook* in het Nederlands *koek (als stof)* is.

In een aantal gevallen staan er twee puntjes (..) in plaats van een precisering. Dit betekent dat precisering gewenst is, maar dat deze voor het ter perse gaan van dit boek niet heeft plaatsgevonden.

Woordgroepen

Achter de trefwoordgegevens en de woordvertalingen kunnen (per betekenisgroep) een aantal alfabetisch gerangschikte, vetgedrukte woordgroepen met bijbehorende gegevens volgen.

Een woordgroep is een zinsdeel of een uitdrukking waarin het trefwoord voorkomt in de voorliggende betekenis. Dit kan ook een regionale variant of een vervoeging of verbuiging van het trefwoord zijn.

Op precies dezelfde wijze als een trefwoord, kan een woordgroep worden gevolgd door een cursief gedrukte soort, een aantal toevoegingen tussen accolades en een aantal Nederlandse vertalingen.

Woordgroepvertalingen zijn meestal zelf ook woord-

groepen, maar kunnen in voorkomende gevallen uit een enkel Nederlands woord bestaan.

Speciale coderingen in woordgroepen

Alleen als het trefwoord letterlijk deel uitmaakt van een woordgroep, is het vervangen door een slangetje, zoals *aait* ~ achter het trefwoord *verdan*.

Niet uit de brontekst overgenomen of anderszins ontbrekende of vrij in te vullen zinsdelen worden aangegeven met twee punten, zoals in *t ~ van ..* achter het trefwoord *reumken* met vertaling *het lekkerste deel van ..*. In plaats van twee puntjes kan er (voorafgegaan door een punt) ook een woordsoortafkorting staan van een in te vullen woord naar keuze, zoals in *~ t .ww ~ wean* achter het trefwoord *an* met vertaling *[te] druk bezig zijn met .ww* waarin op de plaats van *.ww* een werkwoord wordt verwacht.

Rechte haken geven, zoals in bovenstaande vertaling, een optioneel woord of zinsdeel aan.

Woordgroepsoorten

Achter een deel van de woordgroepen staat cursief een woordgroepsoort. Dit kan een gewone woordsoort zijn als de woordgroep kort is en er een goede Nederlandse vertaling van een enkel woord met dezelfde hoofdzoot mogelijk is. Dan gedraagt de woordgroep zich in zinsverband dus net zo als de gegeven woordsoort.

Voorbeelden zijn *vuur aait* (voorgoed) van de soort *bw* (bijwoord) en *dikn ean* (achterwerk) van de soort *zn.m* (mann. zelfst. naamwoord).

Van de overige, echte woordgroepsoorten komt de overdrachtelijk gebruikte uitdrukking het vaakst voor (afkorting *ov*). Dit is van toepassing op alle woordgroepen die een andere uitleg (kunnen) hebben dan de letterlijke betekenis. Voorbeeld: *oonder n droad hen vretn* (vreemdgaan).

Andere woordgroepsoorten die misschien enige uitleg behoeven:

- De soort *aw* geeft aan dat het zinsdeel afwijkt van of een uitzondering vormt op wat er volgens de algemene Twentse grammaticale regels te verwachten zou zijn. Een voorbeeld is *mien vaar* (i.p.v. *mienn vaar*).
- Bij de soort *dc* (discutabel) is er twijfel aan de correctheid van de gegeven uitdrukking. In voorkomende gevallen geven de bijbehorende notities meer informatie.
- De soort *gz* staat voor gezegde. De uitdrukking is een volledige zin, die een typische uitspraak, een spreekwoord of een boerenwijsheid weergeeft. Hierbij gaat het dus meer om de inhoud dan om het idioom.
- Woordgroepen van de soort *id* zijn opgenomen vanwege

het van het Nederlands afwijkende idioom, zoals de woordvolgorde in *dan gif t onze put ook nog op en wat pakt t de leu an*.

- De soort *nz* betreft een nazin, een typisch Twentse verkorte herhaling van het voorafgaande, zoals *.. en dat doot ze*.
- De soort *us* staat voor uitspraakvoorbeeld. Hierbij wordt bij de toevoegingen van de woordgroep een specifieke uitspraak gegeven. Een voorbeeld is *mien book* dat afhankelijk van de klemtoon op *mien* of *book* klinkt als mien-book of als miem-book.

Betekenisbronnen

Bij meerdere betekenisgroepen kunnen tussen het vetgedrukte nummer en de Nederlandse vertalingen nog bronvermeldingen en persoonlijke waarnemingen tussen accolades staan. Deze betreffen niet, zoals in de trefwoordtoevoegingen, de vorm en uitspraak van het trefwoord, maar alleen de erop volgende specifieke betekenis van het trefwoord of een aantal van zijn regionale varianten.

Een voorbeeld hiervan is in het lemma van het trefwoord *board* (baard) de betekenisbron DWs (Denekamper Woordenschat van Dingeldein) voor de tweede betekenis 'slijprand'. Omdat de Denekamper woordvorm *boord* is, staat deze bronvermelding niet bij de trefwoordtoevoegingen van *board*, maar achter het verwijzende trefwoord *boord*.

De bijzondere lettertekens nog even op een rijtje

- Een isgelijktteken (=) scheidt woord of woordgroep van vertaling.
- Een slangetje (~) vervangt in een woordgroep het trefwoord en in een verbuiging het grondwoord.
- Een verticaal streepje (|) wordt overal als of-teken gebruikt, vooral bij vervoegingen en verbuigingen en binnen woordgroepen. Er kan dan een keuze gemaakt worden tussen wat er aan weerszijden staat. Zonder spaties ertussen gaat het om een enkel woord, anders om zinsdelen.
- De rechte haken [en] geven delen aan die kunnen worden weggelaten, zoals in *in [t] hoës* (thuis).
- De accolades { en } worden gebruikt voor het insluiten van toevoegingen als uitspraak, klemtoonlettergreep, bronvermeldingen en notities.
- Een ongeveergelijktteken (≈) geeft aan dat er een fonologische weergave van een uitspraak volgt.
- Een uitroepteken (!) staat voor de lettergreep waar in het voorafgaande Twentse woord de klemtoon valt.
- Een pijltje (→) staat voor een trefwoord waarnaar wordt doorverwezen.